

N:o 12.

Ank. till Riksd. kansli den 13 febr. 1903, kl. 1 e. m.

Utlåtande, i anledning af väckt motion om ändring af 1 § i lagen, innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar.

Till förberedande behandling har lagutskottet emottagit en inom Andra Kammaren af herr *V. L. Moll* väckt motion, n:o 72, i hvilken anförts följande:

»Vid 1902 års Riksdag tillät jag mig under diskussionen i Andra Kammaren rörande förslag till lag, innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar, framhålla såsom en betänklig ofullständighet i förslaget första punkten saknaden af rätt till expropriation af mark erforderlig för anläggning af elektrisk kraftstation.

Första punkten af § 1 i nämnda den 27 juni 1902 utfärdade lag lyder:

»Har, för någon ords förseende med belysning eller drifkraft eller för dylikt ändamål eller för beredande af drifkraft åt sådan industriell anläggning, som finnes vara af större betydelse för det allmänna, Konungen pröfvat nödigt, att jord eller lägenhet, som tillhör enskild man, menighet eller inrättning, användes till framdragande af elektrisk ledning, skall hvad för ändamålet erfordras, emot ersättning, afstås eller upplåtas.»

Om nu, såsom t. ex. förhållandet är vid Trollhättan, ägaren af vattenkraften helt och hållet saknar äganderätt till invid kraftkällan liggande

strand, eller om ägaren af vattenkraften saknar äganderätt till den del af stranden, som är nödvändig för ett rationellt tillgodogörande af kraftkällan, så kan, därest ägaren till den för anläggning af kraftstationen erforderliga marken motsätter sig antaglig öfverenskommelse, vattenkraften i förra fallet *alls ej* och i senare fallet *ej på ett rationellt sätt* tillgodogöras.

Expropriationsrätt bör följaktligen, enligt mitt förmenande, medgifvas ej allenast för elektrisk lednings framdragande, utan äfven för förvärfvande af nödig mark för anläggning af elektrisk kraftstation.

Härvid skulle kunna invändas, att lika väl som man vid expropriation för anläggning af järnväg anser rätt till expropriation äfven af till järnvägsstation erforderlig mark följa af sig själf, ehuru uttryckligt stadgande därom saknas, lika väl bör man, när det gäller expropriation för framdragande af elektrisk ledning, äfven äga rätt att exproprieras för själfva kraftstationen erforderlig mark.

Gent emot denna invändning kan emellertid anföras, att det torde vara i högsta grad tvifvelaktigt, huruvida den ifrågavarande punkten kommer att tolkas så eller öfver hufvud kan tolkas så, att förhållandet mellan en elektrisk ledning och tillhörande kraftstation blir analogt med förhållandet mellan en järnvägslinie och tillhörande stationer.

Ett synnerligen talande exempel på det trängande behovet af rätt till expropriation af mark till elektrisk kraftstation gifva förhållandena vid Trollhättan. I proposition till 1902 års Riksdag föreslog Kungl. Maj:t en öfverenskommelse med ägaren af västra stranden invid Trollhättefallen, Trollhättans elektriska kraftaktiebolag, som skulle mot erhållande af vattenkraft till staten afträda erforderlig mark för anläggning af kraftstation. De uppställda villkoren befunnos emellertid oantagliga, och Riksdagen afslog den kungl. propositionen.

I utaf herr Segerdahl i Andra Kammaren vid innevarande riksdag väckt motion föreslås inledande af underhandlingar med ägaren af östra stranden invid Trollhättefallen, Nya Trollhätte kanalbolag, för förvärfvande åt staten af bolagets fasta och en del af dess lösa egendom. Men äfven om nämnda motion skulle i Riksdagen vinna det beaktande, hvaraf den samma, enligt mitt förmenande, är i hög grad förtjänt, är därmed endast anvisad en af de vägar, på hvilka frågan om tillgodogörande af vattenkraften i Trollhättefallen kan tänkas finna sin lösning. Den möjligheten är nämligen icke utesluten, att Nya Trollhätte kanalbolag uppställer sådana villkor, att godvillig öfverenskommelse rörande frågans lösning på denna

väg omöjliggöres. Inträffar detta, då återstår för staten, så länge rätt till expropriation af mark till kraftstation saknas, allenast valet mellan att antingen låta vattenkraften vid Trollhättan ligga obegagnad eller att kapitulera inför endera af de två strandägarnes villkor.

Förhållandena vid Trollhättan äro emellertid blott ett exempel bland många på behovet af expropriationsrättens utsträckning äfven till mark erforderlig för anläggning af kraftstation. Såsom ofvan framhållits, är sådan rätt behöflig ej blott i sådana fall, där saknaden af strandrätt kan göra ett vattenfall fullständigt oanvändbart, utan äfven i sådana fall, där ett rationellt tillgodogörande af vattenkraften omöjliggöres, därigenom att antaglig öfverenskommelse rörande förvärf af den för sådant tillgodogörande nödvändiga delen af stranden ej kan träffas. Dylig utsträckning af expropriationsrätten är sålunda i lika hög grad behöflig för enskilde som för staten, på det att den viktiga frågan om våra vattenfalls tillgodogörande ej må redan från början införas på orätt spår.

Med anledning af hvad sålunda anförts, tillåter jag mig vördsamt hemställa, att Riksdagen för sin del ville besluta, att första punkten af § 1 i lag, innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar, den 27 juni 1902, erhåller följande lydelse:

Har, för någon ords förseende med belysning eller drifkraft eller för dylikt ändamål eller för beredande af drifkraft åt sådan industriell anläggning, som finnes vara af större betydelse för det allmänna, Konungen pröfvat nödigt, att jord eller lägenhet, som tillhör enskild man, menighet eller inrättning, användes till framdragande af elektrisk ledning eller till anläggning af elektrisk kraftstation, skall hvad för ändamålet erfordras, emot ersättning, afstås eller upplåtas».

Till stöd för den i förevarande motion gjorda framställningen om en utsträckning på angifvet sätt af rätten att exproprieras mark för elektriska anläggningar har särskildt åberopats ett fall, i hvilket ägaren af vattenkraften i ett strömdrag saknar äganderätt till invid kraftkällan liggande mark. Ägaren till vattenkraften är i berörda fall Kungl. Maj:t och kronan, och i de fåtaliga andra fall inom vårt land, då mera eller mindre liknande förhållanden föreligga, torde det i regel äfven vara kronan, som befinner sig i nämnda för tillgodogörande af vattenkraften ofördelaktiga ställning. Meddelandet af en bestämmelse i det syfte motionären angifvit skulle sålunda väsentligen innebära, att staten begagnade sin lagstiftningsmakt

till undanröjande af svårigheter, hvilka antingen redan mött eller kunna antagas framdeles möta, att genom öfverenskommelser med de enskilda strandägarna bereda utvägar till ett ekonomiskt fördelaktigt tillgodogörande af viss statens egendom. Genom bifall till motionen skulle alltså Riksdagen uttala sig för skapande af en rätt, som finge en privilegieartad karaktär. Berörda förhållande synes utskottet tala mot bifall till motionen.

Det torde för öfrigt icke kunna med skäl påstås, att en befogenhet af angifna art verkligen utgör ett så starkt framträdande behof, som motionären ansett. Oafsedt utsikten, att strandrätt kan vinnas genom godvillig öfverenskommelse med strandägarne, finnas nämligen möjligheter att äfven därförutan bringa vattenkraften till användning. Motionären synes hafva utgått från, att vattenkraft ej skulle kunna rationellt tillgodogöras utan att begagnas för elektriska anläggningar, och att strandrätt utgör en oundgänglig förutsättning för vattenkraftens behöriga uttagande. Intetdera är såsom allmän regel riktigt. Särskildt lärer det numera, åtminstone i de flesta fall, icke möta oöfverstigit hinder att anlägga kraftstationer i själfva vattendragen.

Hvad motionären föreslagit går dessutom utöfver hvad han själf torde hafva åsyftat. I det af honom framlagda lagförslaget angifves nämligen icke på något sätt, att expropriationsrätten skulle få användas till förmån för endast sådana elektriska kraftstationer, vid hvilka kraftkällan utgöres af vatten.

Frågan, i hvilka fall och under hvilka villkor expropriation af mark för elektriska anläggningar borde ifrågakomma, torde vid affattningen af förevarande lagbestämmelser hafva blifvit noga pröfvad. Att någon ofullständighet eller något förbiseende från lagstiftarens sida härutinnan skulle föreligga, har ej erfarenheten efter lagens tillkomst visat. Den omständigheten, att ännu icke ett år förflutit, sedan lagen utfärdades, torde för öfrigt i och för sig vara en anledning att ej redan nu göra ändringar i densamma.

På grund af hvad sålunda anförts, hemställer utskottet,

att förevarande motion icke må till någon Riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 12 februari 1903.

På lagutskottets vägnar:

CARL B. HASSELROT.

Reservation

af herr *Lindhagen*, som anför:

För anläggningar i ändamål att i större utsträckning tillgodogöra vattenkraften erfordras utvägar att kunna dels invid själva kraftkällan anlägga kraftstation jämte dammfästen, kanaler eller tunnlar och dels därifrån fortleda kraften genom ledningar.

Enligt lagen den 27 juni 1902 angående vissa bestämmelser om elektriska anläggningar har hos oss staten liksom i vissa fall enskilde medgifvits expropriationsrätt för ledningars framdragande. En sådan rätt är också i allmänhet genom särskilda författningar stadgad inom de länder, som äro intresserade i de vattendrag, som komma från Alperna och deras förgreningar.

Men de flesta moderna vattenlagar inom sistberörda länder gifva ägaren af en vattenkraft dessutom rätt att under vissa villkor exproprieras mark jämväl för kraftstation med dammfästen och erforderliga vattenledningar till stationen. En sådan expropriationsrätt är i dessa länder så mycket nödvändigare, som alla ansenligare vattendrag anses tillhöra staten. Det är därför också staten eller dess rättsinnehafvare, som dylik expropriationsrätt i allmänhet tillerkännes.

Vår vattenrätt är till sitt innehåll tämligen oklar. I 1880 års förordning uttalas emellertid, att en hvar äger att det vatten, som å hans grund finnes, sig tillgodogöra. Om nu detta sålunda framhålles såsom den allmänna regeln, gifvas dock därifrån undantag i afseende å vissa vatten, hvartill äganderätten kan visas tillkomma kronan utan att kronan äger stranden.

Äfven i vår vattenrätt har nämligen grundsatsen om kronans regalrätt till det allmännyttiga vattnet i äldre tider spelat in samt därunder

i fråga om ett och annat vattendrag blifvit så lagfästad, att det fortfarande anses ensamt tillhöra kronan. Ett exempel härpå är Trollhättans vattenkraft, till hvilken kronan i rättegång ådagalagt sig äga bättre rätt än strandägaren.

Vidare är att märka, att då kronan i de norra delarne af riket genom afvittring skänkte bort sina skogar, förbehöll sig dock kronan rätt till »de större strömfäll, som till farleders öppnande, sjöars uttappning, ofvanföre belägna ägors befrielse från öfversvämningar med mera dylikt kunna användas», hvarjämte föreskrefs, att af kringliggande mark borde nödigt utmål därtill afsättas. På grund af den försumlighet i afseende å tillvaratagande af det allmännas rätt, som oftast utmärkt afvittringsförfattningarnes tillämpning, och då dessutom vid tiden för afvittringarne den stora betydelsen af vattenkraftens användning för industriellt ändamål icke ännu framträdte, har det emellertid inträffat, att många af dessa kronan förbehållna vattenfall antingen alldeles sakna utmål eller ock fått utmål af otillräcklig storlek eller otjänlig belägenhet.

Äfven i vårt land förekomma således åtskilliga fall, där staten nu faktiskt är ägare till vattenkraften utan att innehafva den strand, som erfordras för vattenkraftens tillgodogörande.

Det synes vara uppenbart, att i sådana fall expropriationsrätt är lika påkallad för vinnande af mark till kraftstation, dammfästen och vattenledningar som för kraftledningars framdragande. Att tillerkänna särskildt staten en sådan rätt öfverensstämmer dessutom med den i vår lagstiftning länge erkända grundsatsen, att expropriation får äga rum för ett allmänt ändamål. Och förutnämnda lag af år 1902 framhåller i sin 1 § dessutom uttryckligen statens företrädesrätt i dylika afseenden genom bestämmelsen, att staten för framdragande af sina kraftledningar ej skall erlægga lika hög expropriationsersättning som andra.

Laguskottet invänder nu, att frågan »torde» vid affattningen af 1902 års lagbestämmelser blifvit noga pröfvad. Detta vederlägges dock alldeles däraf, att den utredning, som ligger till grund för nämnda bestämmelser, icke innehåller ett enda ord om denna sak.

Förhållandet är emellertid, att förevarande fråga nog ej blifvit alldeles bortglömd. Men saken anses i och för sig så oriktig, att den ej ens bör omnämnas i en utredning. Detta af två skäl, ett allmännare och ett mera speciellt.

Först och främst anses det nämligen vara en farlig sak att på något sätt erkänna, att i vårt land kan ifrågakomma, att vattenrätten kan vara

skild från strandäganderätten. Detta skulle nämligen vara att uppmuntra kronans anspråk, sådana dessa tagit sig uttryck i rättegången om Trollhättans vattenkraft. Och en utbredd opinion bland industriens män gör gällande, att statens sträfvanden att bevara sina vattenrättigheter böra motverkas, då vattenkraften enligt deras uppfattning i industriens verkliga intresse måste i största möjliga utsträckning vara i de enskilde industridkarnes besittning.

Vidare framhålles särskildt, att en expropriationsrätt för staten i angifvet afseende skulle just nu innebära en stor obillighet mot Trollhätte kraftaktiebolag, som frändömts vattenkraften vid Trollhättan och därför skäligen borde bibehållas vid möjligheten att åtminstone skaffa sig det största möjliga utbyte af sin äganderätt till ena stranden. Detta utbyte bestämdes därför på vattenfallskommitténs förslag i den af Kungl. Maj:t vid förra riksdagen framlagda propositionen så, att kronan, för att få disponera en mindre del af bolagets mark, skulle till bolaget för evärdlig tid utan ersättning afstå en stor del af sin vattenkraft till ett värde af många millioner kronor.

Uppfattningen, att kronans sträfvanden att bevara sina vattenrättigheter företrädesvis böra motverkas, kan icke vara riktig. Det blir nog både för producenter och konsumenter i längden fördelaktigast, om staten är ägare till viktiga vattenkrafter. Och hvad åter angår de billighetshänsyn, som må påkalla tillmötesgående mot Trollhätte kraftbolag, så synes hinder ej uppstå att iakttaga sådan billighet genom antagandet af en i öfrigt riktig lagstiftning, hvilken, i händelse den kommer till stånd innan Trollhättefrågan hinner ordnas, ej behöfver vid denna frågas lösning tjäna annat ändamål än att förekomma, att staten nödgas ingå på en allt för oskäligen uppgörelse.

Jag anser således hållbara grunder ej kunna anföras för att afvisa motionärens förslag, hvilket, såvidt jag förstår, äfven tydligen framgår af den motivering, som utskottet behöft använda för att komma fram till sitt afstyrkande.

Men motionärens förslag synes mig dock ej kunna omedelbarligen bifallas. Anspråk kunna nog med fog framställas på bättre utredning rörande förutsättningarna, innehållet och lämpliga platsen i lagstiftningen för den ifrågasatta expropriationsrätten. Vidare har motionären å ena sidan velat utsträcka berörda rätt till förmån äfven för enskilde utan angifvande af behofvet eller befogenheten af en sådan åtgärd samt å andra sidan inskränkt expropriationen endast till förvärfvande af mark för kraft-

station och ej uttryckligen påkallat densamma äfven för dammfästen och vattenledningar, hvilket är lika behöfligt. Jag hemställer därför,

att Riksdagen i anledning af förevarande motion måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes låta utreda, i hvilka fall och på hvilka villkor expropriation må kunna äga rum i ändamål att bereda ägare af vattenkraft utväg att erhålla plats för kraftstation, samt för Riksdagen framlägga det förslag till lagstiftning i ämnet, hvartill utredningen kan för-
anleda.
